

А. Я. Сташевський

Доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ)

Атональність в сучасній музиці для баяна українських композиторів

Атональність як художній метод в сучасній баянній музиці, й зокрема в творчому ареалі українських композиторів займає вельми усталені позиції. Численна кількість баянних композицій вітчизняних авторів (зокрема В. Зубицького, В. Рунчака, Ю. Шамо, В. Власова, О. Щетинського, К. Цепколенко, Л. Самодаєвої, Ю. Гомельської й ін.) в тій чи іншій мірі ясно віддзеркалюють атональні методи формування музичної матерії. В більшості цих композицій спостерігаємо як часткове використання атональних принципів (розмита тональність, тональні центри, фрагментарна атональність), так і залучення повної або вільної атональності, яка (за визначенням Н. Гуляницької) представляє «...певний тип звковисотної організації, що характеризується відмовою від норм традиційної тональності та пошуком нових структурних закономірностей (інтонаційного узгодження) на основі 12-тонової шкали неповторності тонів й емансипації дисонансу» [1, с. 170].

Вже в перших баянних творах з модерновим звуковим комплексом, що почали з'являтися на рубежі 1970-80-х років можна виявити пухкість тонального плану, відсутність визначеного тонального стрижня, наявність окремих тональних зон і орієнтирів. Це стосується таких композицій як Концертний диптих, перша і третя сонати Ю. Шамо; Концертна партита №1 (Арія, Perpetuum Mobile), Соната №1 (I ч.), Соната №2 «Слов'янська» (IV, V

чч.) В. Зубицького; Соната, чотири інвенції О. Щетинського; Соната №1 «Passione» В. Рунчака й ін. В музичній тканині цих творів часто «...вислизає само відчуття тональності, оскільки тоніка розчиняється в складних співзвуччях і лінійно-мелодичних утвореннях <...> вести тут мову стосовно будь-яких тяжіннях у голосах, про закономірності їх горизонтального руху не представляється можливим...» [2, с. 26].

В багатьох баянних опусах, які створені українськими композиторами в 1990-ті – 2000-і роки також спостерігаємо закономірні принципи атональної організації звукового матеріалу переважно на рівні вільної атональності. Серед них ряд камерно-ансамблевих композицій – «Знесиллям зламани народи..» для баяна, ударних та відео-шоу К. Цепколенко, «Так сказав Бог...» для баяна і фагота А. Томльонової, «За тінню звуку...» для баяна і скрипки Ю. Гомельської; сольні баянні твори – «Причинна» (за прочитанням поеми Т. Шевченка) І. Тараненка, «В сузір'ї Центавра», «Телефонна розмова», «В лабіринтах душі або Terra incognita». В. Власова та ін.

Атональні принципи компонування музичної матерії в баянній музиці часто пов'язуються з певними авангардними стильовими течіями і техніками композиції, що є характерним саме для такого методу художнього мислення. Так, принциповою атональністю відзначено чисто пуантилістичний твір О. Щетинського «Poco misterioso»; I частина Сонати №1 В. Зубицького, яка написана з використанням серійної 12-тонової техніки; оригінальна двочастинна Соната В. Бібіка, яка відтворює лінійно-модальні принципи композиції в канонах поліфонічної традиції.

Закономірні й поступові процеси модернізації, які протікали у царині баянної музики в останні десятиріччя минулого століття та які пов'язані з трансформацією традицій класико-романтичної гармонії, руйнування в ній функціональності, а з нею й звичної тональної організації призвели не лише до активізації в творчості композиторів атональних і атематичних принципів компонування художнього цілого, а й до окремих випадків залучення більш

радикальних методів композиції – серійної, 12-тонової (додекафонної), серіальної техніки тощо.

1. Гуляницкая Н. Введение в современную гармонию / Н. Гуляницкая. – М. : Музыка, 1984. – 256 с.
2. Карташев В. К феномену стиля в творчестве современного композитора-баяниста (на примере сочинений Владимира Зубицкого) : дисс. на соискание науч. степени канд. искусствоведения. : 17.00.02 / В. Карташев. – РГПУ им. А. И. Герцена, Санкт-Петербург, 2011. 156 с.

VIII Всеукраїнська «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» та V міжнародна «Творчість для народних інструментів композиторів України та зарубіжжя» науково-практичні конференції : зб. матеріалів та тез. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – С. 28-29.